

Tradicionalment, i en bona mesura probablement a causa del llegat del pare de la lingüística moderna, Ferdinand de Saussure, els estudiosos que han dedicat els seus esforços en el terreny de la sociolingüística s'han centrat en la vessant sincrònica. Tot i això, d'uns anys ençà són molts els autors que reivindiquen la importància del factor històric per als estudis sociolingüístics, fins al punt de poder parlar d'una nova disciplina que neix amb la voluntat d'ocupar-se del fet lingüístic, del social i de l'històric a la vegada: la sociolingüística històrica (SH), també anomenada diacrònica o retrospectiva.

El present volum ofereix una acurada reflexió epistemològica i metodològica a l'entorn d'aquesta disciplina emergent —plantejada en el si del col·loqui organitzat per un equip d'investigadors de la Universitat de Neuchâtel (Suïssa), el juny de 2007— a partir de les diverses contribucions dels estudiosos que hi participaren, aplegades avui en aquest mateix recull.

Més enllà de la publicació de les actes del col·loqui, però, aquesta obra neix, tal com afirmen els editors, d'un «*constat de manque*» en la sociolingüística històrica de l'àmbit gal·loromànic, que fins al moment comptava només amb alguns estudis, fruits de recerques aïllades i, per tant, l'aproximació a la disciplina restava fragmentària. El contrast s'esdevé sobretot en la comparació amb el món anglosaxó, on la sociolingüística històrica havia suscitat des dels anys setanta l'interès de nombrosos estudiosos, que van desenvolupar treballs de referència en aquest camp (entre els quals es destaquen les obres de Trugdill (1974), Romaine (1982), Milroy (1992) i Biber / Finnegan (1994).

Així doncs, val la pena de subratllar el valor d'aquesta obra que presenta, per primera vegada en l'àmbit gal·loromànic, un estat de la qüestió sobre els estudis en sociolingüística històrica i que reuneix els treballs d'especialistes que analitzen de manera rigorosa els problemes i els mètodes en aquest camp.

L'obra, encapçalada per un prefaci a càrrec de les coeditores Dorothée Aquino-Weber i Sara Cotelli —dues joves investigadores que duen a terme les seves respectives tesis doctorals en el marc de la sociolingüística històrica—, consta de quinze estudis repartits en dues parts: la primera, «*Enjeux et méthodologies*», conté el gruix de reflexions teòriques dels autors al voltant de la disciplina (definició, àmbit d'estudi, metodologies, fonts), mentre que la segona, «*Études de cas*», com el seu nom indica, aplega els treballs que permeten exemplificar els principis metodològics a partir de l'estudi d'un fet lingüístic determinat.

El prefaci resulta molt útil per a situar el lector: d'una banda, ofereix un estat de la qüestió succint —que s'encarregarà de desenvolupar i completar Cotelli més endavant amb el treball que enceta el volum, «*Sociolinguistique historique: un tour d'horizon théorique et méthodologique*»— i d'altra banda, presenta les diverses contribucions, n'explica els criteris de classificació alhora que n'ofereix un petit resum. Podríem dir, doncs, que el pròleg dota de cohesió el conjunt de l'obra, tot fixant les línies d'anàlisi i els paràmetres comuns de les diverses aportacions, fet que sens dubte el lector agrairà.

L'article inaugural del recull, abans esmentat, destaca especialment per la seva capacitat de síntesi en la panoràmica aprofundida que ofereix de la disciplina i també perquè deixa molt clares les bases conceptuals que s'aniran desenvolupant al llarg de tot el volum. Cotelli exposa les diverses recerques existents en aquest nou camp científic, fent especial atenció als diversos problemes de definició i de mètode a què han hagut de fer front. La SH és una disciplina que genera controvèrsia des de la base. Entre d'altres, és significativa la manca de consens pel que fa a una terminologia específica, tot i que el terme més estès és el de sociolingüística històrica (*historical sociolinguistics* en la forma anglesa) encunyat per Suzanne Romaine l'any 1988, i exportat més tard per Ayres-Bennett i Anthony Lodge en el domini gal·loromànic.

El debat continua obert pel que fa a la definició de la disciplina, que neix amb el propòsit de contribuir a pal·liar les llacunes existents en la història de la llengua; per fer front, en certa manera, a les aproximacions tradicionals, que s'han centrat en la llengua literària i en l'estudi de la norma. Per això, la SH es presenta —segons la definició d'un dels grans especialistes en aquest camp, Anthony Lodge— com una ciència basada en l'aplicació de:

concepts and techniques of sociolinguistics to past states of the language, with the idea that the observed properties of contemporary speech communities [...] must also have been typical of earlier speech communities (p.6).

Ara bé, ja hi ha veus que qüestionen la validesa de l'extrapolació dels mètodes de la sociolingüística a un estadi passat de la llengua pels problemes que desencadena, ja que el treball habitual en sincronia amb les fonts orals esdevé impossible en la vessant històrica.

A banda d'aquest esbós general sobre la història de la disciplina, el discurs de Cotelli va un pas més enllà i proposa al lector una revisió crítica de les diverses tendències existents i dels plantejaments dels estudiosos més destacats en el camp de la SH.

D'aquesta manera, s'estableixen ja des de bon principi, les preocupacions recurrents que vertebraran els treballs aplegats en l'obra. En primer lloc, destaca la reflexió teòrica sobre el propi objecte d'estudi, que encapçala totes les contribucions. Paral·lelament, s'imposa de forma reiterada el problema de les fonts, que s'erigeix en el veritable leitmotiv de l'obra: els autors es plantegen la validesa i la representativitat dels documents emprats per a la confecció dels seus corpus de dades lingüístiques. Finalment, un darrer punt en comú dels treballs aplegats gira entorn de la preocupació per l'anàlisi de la variació diacrònica, és a dir, dels usos i actituds lingüístiques dels parlants d'èpoques anteriors, i sobretot la relació d'aquests amb les representacions de la llengua.

El problema de les fonts és reprès en l'estudi d'Andres Kristol —professor d'història de la llengua francesa a la universitat suïssa abans esmentada i coeditor del volum— que s'interroga sobre el valor documental dels textos literaris, a partir de l'estudi d'una novel·la que il·lustra la situació dels usos lingüístics del Périgord.

Segons Kristol, el principal risc que corre el sociolingüista històric, com a analista de les fonts, és el de caure en l'anacronisme, per això remarca que cal abstenir-se de fer una lectura del corpus en funció de la perspectiva lingüística actual:

garder à l'esprit le danger de tenir un jugement anachronique, d'où la importance de metre chaque part de langue dans le contexte de l'époque (p. 32).

En el seu treball, planteja un altre dels problemes metodològics associat a les fonts: la interpretació de les dades sobre usos lingüístics que proporciona un text literari; perquè si bé pot donar pistes sobre la percepció d'una situació lingüística (per part de l'autor), també pot induir a conclusions errònies ja que en la majoria dels casos les pràctiques lingüístiques dels personatges d'una obra responien a finalitats satíriques o caricaturesques.

En qualsevol cas, l'autor d'un text escrit es converteix en un testimoni per a la recerca en SH. Així es pot observar també en l'estudi de Sonia Branca-Rossof, que recupera l'anàlisi de les actituds lingüístiques, però des d'un punt de vista diferent: els protagonistes en el seu cas són els textos escrits pels «*peu-lettrés*», és a dir, documents redactats per ciutadans amb una motivació pragmàtica, no estètica, com per exemple, en el cas de l'estudi de Branca-Rossof, els escrits dels comitès de vigilància de petits pobles provençals de principi del s. XIX.

L'autora mostra com l'estudi d'aquests tipus de documents permet analitzar les actituds lingüístiques de les capes populars de la societat i, sobretot, aporta llum a l'entorn de la configuració del mapa de variants i usos lingüístics de la Galloromània.

En aquest sentit, cal destacar les aportacions de René Merle pel que fa a l'estudi de les representacions lingüístiques del francoprovençal i de l'occità, a partir, en aquest darrer cas, de l'anàlisi de la premsa històrica.

D'un interès més directe per al lector català, resultarà el treball d'Aurélie Joubert que s'ocupa de l'anàlisi comparativa de l'evolució de l'occità i del català. Així, ofereix sota l'òptica de la sociolingüística històrica un recorregut des dels orígens fins a les divergències contemporànies entre els dos idiomes, explicades a partir de tres conceptes claus: la noció de prestigi, d'actitud davant la llengua i les relacions d'identitat, elements que intervenen activament en la configuració del mapa de representacions lingüístiques d'una llengua.

La reflexió sobre les *idéologies langagières* es reprèn en la interessant aportació d'Alexandre Duchêne, que marca el final del primer bloc. L'autor mostra a partir de l'anàlisi del discurs, les percepcions lingüístiques dels parlants que s'amaguen rere els documents proposats: l'article d'un acadèmic francès publicat en premsa, una emissió de la televisió suïssa sobre l'ortografia a l'escola i una altra sobre l'ensenyament de l'anglès a l'escola.

La segona part del llibre aplega, com hem comentat, diferents estudis de cas que permeten exemplificar els fonaments metodològics de la disciplina —desenvolupats al llarg de la primera part—, a partir de corpus documentals molt diversos. Entre els quals destaca l'aproximació als materials medievals per part de Catharina Peersman que analitza la presència de diferents llengües (francès antic, holandès medieval i llatí) en la col·lecció de cartes de l'Abadia de Ninove, amb l'objectiu d'obtenir informacions sobre les tries lingüístiques de l'època. També resulta interessant l'estudi aprofundit que planteja Dorothée Aquino-Weber, a partir d'un relat novel·lesc de principi de segle XIX, sobre les representacions lingüístiques de l'època, basant-se en l'ús dels diferents registres de llengua al llarg del relat; fet que torna a posar damunt la taula el problema de la interpretació de les fonts literàries, esmentat més amunt.

La proposta de Michaël Abecassis es desmarca de les anteriors pel que fa a l'elecció del corpus: els diàlegs de tres pel·lícules franceses a cavall dels anys trenta i quaranta constitueixen la seva base d'anàlisi lingüística. No només es diferencia dels altres treballs per confeccionar un corpus basat en films, sinó també perquè l'àmbit de la seva recerca representa un salt temporal en situar-se a mitjan segle XX.

Més endavant, Anthony Lodge, en la seva contribució al volum, resumeix a grans trets els diferents tipus de dades amb què poden comptar els investigadors de la disciplina. De fet, és Lodge precisament qui exposa de manera més clara el problema de les fonts en la SH:

le problème le plus intraitable de tous, celui des données. En matière de donnés, la situation du sociolinguistique historique est invariablement mauvaise (p.201).

Segons Lodge, les dades lingüístiques que ens han pervingut són rarament aquelles que el lingüista hagués escollit, si hagués pogut, sinó que es tracta de dades fortuïtes, en la majoria dels casos, fragmentàries, i lluny de ser representatives de tots els registres de la llengua. En aquest sentit, és coneguda la metàfora sobre l'historiador social de la llengua, que reproduïm aquí en la seva versió francesa:

le sociolinguistique historien travaille à la manière d'un archéologue réunissant des sources exploitables (p. XI).

L'article de France Martineau enllaça precisament amb aquesta mateixa premissa: «*le linguiste historien reconstruit des états anciens de la langue à partir de fragments*» (p. 220). En la seva aportació, presenta l'anàlisi d'un corpus heterogeni, format per documents administratius, cartes, diaris personals i anotacions de viatges, que li permet de senyalar els usos dels escriptors canadencs i la seva evolució en comparació amb els dels escriptors de França.

L'estudi que clou el volum, a càrrec de Fañch Broudic, és l'únic que realitza una aproximació sociolingüística a una llengua no romànica, el bretó. L'autor reivindica el valor del corpus, confeccionat a partir d'enquestes lingüístiques realitzades per ell mateix, davant la manca absoluta de dades pel que fa al coneixement dels nivells de comprensió i l'ús de la llengua bretona.

Segurament un dels riscos més alts que corre una obra d'aquestes característiques és caure en la nebulosa conceptual, de manera que el lector pugui perdre's en la terminologia purament descriptiva i estàtica. En aquest sentit, cal ressaltar que per bé que alguns passatges poden resultar bastant densos, tant el pròleg com l'estudi introductori del volum s'encarreguen de deixar les bases conceptuals força clares. Ara bé, també és cert que tant l'extensió com la densitat teòrica de l'obra recomanen fer-ne una lectura detallada.

Sigui com sigui, cal reconèixer el mèrit indiscutible d'aquesta obra, que ofereix per primera vegada una panoràmica general dels problemes metodològics de la disciplina en el domini gal·loromànic, a través dels diversos treballs d'especialistes, vertebrats per la reflexió teòrica a l'entorn del propi objecte d'estudi.

Aquest plantejament teòric, comú tant en el món anglosaxó com en l'escola francesa, és poc habitual a casa nostra pel que fa a la història social de la llengua: manquen estudis que proposin reflexions a l'entorn dels problemes i mètodes de la disciplina i alhora que obrin noves vies de debat i de treball.

Esperem que aquesta obra tingui l'atenció que es mereix i que serveixi per esperonar futures investigacions en l'àmbit català i hispànic, en general, i que contribueixin a pal·liar la manca d'estudis en aquest sentit.